

Nick Wright

Losurdo over Stalin

Het goed onderbouwde en tot in de details gedocumenteerde boek van Domenico Losurdo, 'Stalin, de Geschiedenis en Kritieken van een Zwarte Legende', is tot op heden nog niet in het Engels (of Nederlands, nvdv) vertaald. Het is oorspronkelijk in het Italiaans uitgegeven en het is vertaald in het Frans, Spaans en Duits [1].

Daar ik het meest vertrouwd ben met het Frans, ben ik daarom aan het 500 bladzijden dikke boek begonnen, als lectuur voor het slapen gaan. Maar laat ik het eerst even in de context plaatsen van het filosofisch project van Losurdo, dat bewonderenswaardig geschetst is in een even bewonderenswaardige vertaling, door Stefano Azzara [2].

Dit project heeft enkele hoofdkenmerken. Ten eerste heeft hij een kritieksysteem ontwikkeld voor de bloederige, zelfzuchtige, racistische en overheersende oorsprong van het liberalisme [3]. In deze 'tegen-geschiedenis' betoogt hij dat de burgerlijke democratie helemaal geen natuurlijk gevolg is van het liberalisme, maar veeleer het resultaat van het continue gevecht tegen de beperkte groep die in het liberalisme van de rijkdommen kunnen profiteren door degenen die daarvan uitgesloten zijn.

Verder heeft hij ook, als onderdeel van een breder project, onderzoek gedaan naar de dialectische spanning tussen de collectieve aanspraken en het privébezit waar het uit voortkomt. In dit kader heeft hij onderzoek gedaan naar de spanningen en de kwalitatieve sprongen in de Duitse traditie van de idealistische filosofie, met een speciale focus op Kant en Hegel. Op de derde plaats past hij dit kritieksysteem ook toe op de marxistische traditie, wat aanzienlijke moeilijkheden opleverde vanwege de uitvoerige collectieve en utopische aanspraken en de onverwachte beperkingen die optreden gedurende de opbouw van het socialisme na de revolutie.

Ofschoon hij put uit Gramsci, en betoogt dat het marxisme een geduldig en pragmatisch project is, waarbij niet alles in één klap bereikt zal worden, neemt hij heel pakkend het voorbeeld van China als uitstekend voorbeeld van wat hij bedoelt. Enkele niet-uitgewerkte blauwdrukken voor het socialisme buiten beschouwing gelaten, of inderdaad de utopie-fase van de tegenwerpingenspiraal, illustreert dit de trapsgewijze aard van het proces.

Door je niet te laten afschrikken door de macht van het kapitalisme, of door de vele problemen die het opwerpt, wordt gelijktijdig - in een stevig en duurzaam 'Nieuw Economisch Proces', dat alle reeds bestaande systemen uitdaagt - een socialistische grondwettelijke staat opgebouwd die toewerkt naar een socialistische markt voor de productie en de herverdeling van de welvaart. En hiermee staat de meest vooraanstaande Italiaanse marxistische filosoof borg voor een China, dat de marxistische traditie goed zal vormgeven en uitbouwen. Deze zienswijze maakt de controversiële en prikkelende theses van Losurdo wat duidelijker.

Boek over Stalin

Het boek over Stalin is nog een ander voorbeeld van zijn vermogen om onverwachte en vermeende

'delicate' onderwerpen aan te pakken en de gangbare begrippen daarover grondig te herzien. Is Stalin per slot van rekening dan niet hét voorbeeld van de paranoïde dictator die regeerde volgens zijn persoonlijke grillen, die aan miljoenen mensen het leven heeft gekost? Is hij niet de tegenhanger van Hitler en daarnaast ook een verkrachter van de marxistische lijn, zoals zovele marxisten ons willen doen geloven? Voor Losurdo is dat beeld een buitengewone karikatuur, dus is hij een onderzoek gestart naar het hoe en het waarom dit beeld zo is ontstaan, om er daarna mee af te rekenen. Dit brengt wel met zich mee dat de alom heersende opvatting waarbij Stalin zonder meer veroordeeld wordt vóórdát er enige steekhoudende analyse gedaan is, grondig herzien moet worden.

Het boek heeft acht hoofdstukken die tegelijkertijd filosofisch en geschiedkundig zijn. Gezien het feit dat het boek niet in de Engelse taal verkrijgbaar is, zal ik de korte inhoud van elk hoofdstuk weergeven:

Het voorwoord: Keerpunt in de geschiedenis van Stalin

Dit beslaat de periode van de wereldwijde bewondering voor de allesbepalende rol die Stalin gespeeld heeft bij de nederlaag van Hitler tot het moment dat het 'geheim rapport' van Chroesjtsov verscheen. In de rest van het boek plaatst hij deze twee beelden in steeds wisselende samenstellingen naast elkaar. Het ene beeld geeft de waardering weer voor wat Stalin in werkelijkheid gedaan heeft; het andere beeld veroordeelt hem voor wat men veronderstelde dat hij deed.

Hoofdstuk 1: Hoe haal je een held neer: het rapport van Chroesjtsov

Dit hoofdstuk is een gedetailleerde kritiek op het 'geheim rapport' dat Chroesjtsov uitbracht na de dood van Stalin. Dit is een heel nuttige aanvulling op het boek van Grover Furr: 'Chroesjtsov loog' [4], met de nadruk op de politiek ingegeven verdraaiingen door Chroesjtsov, die Stalin afschilderde als een 'wispelturig en gedegeneerd menselijk monster' en de mythes bedacht van de rampzalige reacties van Stalin op de aanval van Hitler, het antisemitisme, en over de instandhouding van de persoonsverheerlijking, en nog veel meer.

Hoofdstuk 2: Het bolsjewistisch ideologisch conflict met betrekking tot de burgeroorlog

Dit is een meer filosofisch hoofdstuk, dat gaat over wat Losurdo noemt 'de dialectiek van Saturnus'. Hij bedoelt hiermee dat het patroon van conflicten en strijd, waarin de

bolsjewieken de macht grepen, werd gecontinueerd om de manier waarop ze hun macht uitoefenden te beïnvloeden; de geschiedenis van het bolsjewisme keert zich tegen de macht van de sovjet. Deze revolutionaire strijd ging door met betrekking tot externe en vooral interne tegenstanders. Dus werden de middelen om zo'n interne strijd tot een goed einde te brengen ook gebruikt, zowel zuiveringen als complotten om de regering af te zetten. Het Trotsky-Boekarin-Kamenev-complot was om die reden een deel van de logica van de revolutionaire macht en erg realistisch. Op deze manier moeten we de 'Rode Terreur' begrijpen, wat een aspect is van wat Losurdo noemt drie burgeroorlogen: één tegen de internationale contrarevolutie, tegen de Witte legers; de tweede tegen de rijke boeren (koelakken) tijdens de collectivisatie; de derde tegen het interne complot van Trotsky en anderen.

Hoofdstuk 3: Tussen begin 20e eeuw en de Longue Durée (periode tussen de wereldoorlogen), tussen de geschiedenis van het marxisme en de geschiedenis van Rusland: De oorsprong van het 'stalinisme'

Dit hoofdstuk is weer filosofisch en handelt over twee hoofdpunten. Het eerste is dat Rusland vanaf eind 19e eeuw een langere 'periode van moeilijkheden' meemaakte. De staat geraakte stapsgewijs in verval, sociale instellingen werden ontmanteld en de economie raakte in een vrije val. Voortdurende oorlogvoering speelde een rol, van de Russisch-Japanse oorlog tot de Eerste Wereldoorlog. Tegen deze achtergrond was het eerste doel van de communisten om de staat weer op te bouwen. Niet zomaar een staat, maar een sterke socialistische staat. Onnodig om te zeggen dat dit een immense inspanning vergde zonder een beetje glans.

Stalin stond centraal. Daarnaast ontwikkelde Losurdo zijn argumenten voor de problematische aard van het communist zijn in het algemeen. Voortgekomen uit de bijzondere omstandigheden van de Russische revolutie werd er een 'ideaal socialisme' ontwikkeld dat nog moest komen en waar voor gestreden moest worden. Dit bracht met zich mee dat er een voortdurende staat van uitzondering bestond, waarin de Sovjet-Unie vorm kreeg.

Volgens Losurdo zal Stalin af en toe last gehad hebben van dit universele ideaal, maar toch niet zodanig dat anderen, zoals Trotsky en Kautsky, hem moesten kritiseren omdat hij niet volgens het ideaal leefde. In plaats daarvan wijzen de verschillende strategiën, zoals het doorzetten van het Nieuw Economisch Project, het collectivisatieproject, het verbeteren van de Sovjets, en de pogingen om socialistische democratie gestalte te geven op een hoge mate van daadwerkelijke betrokkenheid.

Hoofdstuk 4: Het complexe en tegenstrijdige verloop van de Stalin-periode

Zoals de titel al aangeeft, gaat Losurdo hier verder met z'n filosofische analyses van tegenstellingen, nu meer toegespitst op de socialistische democratie en de Rode Terreur; bureaucratie en het 'furieuze vertrouwen' in de nieuwe socialistische orde; de planeconomie en de buitengewone flexibiliteit van de arbeidersinitiatieven (die was zelfs zo groot, dat deze arbeiders in de kapitalistische industrieën als ongeregeld en ongedisciplineerd zouden worden beschouwd); en de rol van een 'zich ontwikkelend' dictatorschap in contrast met totalitarisme.

Van bijzonder belang in dit hoofdstuk is de systematische weerlegging van het op één lijn stellen van de Sovjet-Goelags met de 'concentratiekampen' van de nazi's, waarbij de eersten dienden om te trachten burgers her op te voeden, terwijl de laatsten eenvoudigweg dienden om 'untermenschen' uit te roeien. Hier snijdt Losurdo een onderwerp aan dat sterker wordt naarmate het boek vordert, namelijk, dat het fascisme dichterbij staat bij de liberale machten zoals de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. In dit verband schrijft hij nog veel meer.

Hoofdstuk 5: Het verkrachten van de geschiedenis en het creëren van de mythologie: Stalin en Hitler als gelijke monsters

Een lang hoofdstuk, waar Losurdo nu begint aan te tonen hoe de 'Zwarte Legende' over Stalin ontstond. Een centraal hoofdpunt, met dank aan Hannah Arendt, is wat Losurdo noemt de 'reductio ad Hitlerum' ('herleiding tot Hitler'). Twee belangrijke onderwerpen zouden de 'gekozen verwantschap' tussen Stalin en Hitler hebben moeten aantonen: de zogenaamde 'Holodomor', de Oekraïense Holocaust, die gelijk aan de Nazi Holocaust zou moeten zijn, en het antisemitisme van Stalin. Hier toont hij aan dat de Holodomor een stuk historische fantasie is (ontwikkeld door vooral Robert Conquest, een oude Koude Oorlog-strijder) en dat de hongersnood het resultaat was van de Engelse wet uit 1933, de Russian goods Act (import verbod). Over het antisemitisme schrijft hij zeer uitgebreid, waarmee duidelijk wordt dat Stalin dat in de verste verte niét was.

Stalin heeft herhaaldelijk het antisemitisme veroordeeld in duidelijke bewoordingen en hij ging zelfs zo ver dat hij, als één van de weinigen in die tijd, een enthousiast voorstander was van de staat Israël. En sterker nog, de oprichting van de 'verzekerde invloed binnen het rijk' in de Sovjet-Unie bepaalde dat joden, evenals vele andere etnische groepen, door de wet beschermd en gefaciliteerd werden, zodanig dat ze ook verzekerd waren van een aanzienlijk aantal posten in het bestuursapparaat.

In dit hoofdstuk gaat het ook over een verdere ontwikkeling van de hechte banden tussen Hitler en het 'westers Liberalisme', vooral betreffende het antisemitisme. Churchill in het bijzonder was een rabiate racist en overtuigd van de blanke suprematie, en Roosevelt was daarvan ook een aanhanger. Zij, en ook anderen, wisten door hun verzoenende houding de

aandacht van Hitler naar het oosten te leiden, met als doel Hitler te gebruiken om de Sovjet-Unie te vernietigen.

Hoofdstuk 6: Geestesziekte, moraal en geschiedenis bij de beschouwing van de Stalin-periode

In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan op de argumenten uit het vorige hoofdstuk, vooral met betrekking tot - reductio ad Hitlerum - waarbij Arendt nog eens opnieuw flinke kritiek krijgt. Hierin wordt ook afgerekend met het ontstane algemene beeld wat gecreëerd werd over de waanzin van Stalin door aan te tonen dat de onophoudelijke bedreigingen tegen de Sovjet-Unie - zoals de systematische sabotage en het bombarderen van cruciale industrievestigingen, de spionage, het voorbereiden van aanslagen, en eenvoudigweg economische sancties - nauwelijks aan een achterdochtige geest toe te schrijven zijn.

Hoofdstuk 7: Het beeld over Stalin tussen geschiedenis en mythologie

In dit korte hoofdstuk wordt verder op zoek gegaan naar de manier waarop de mythe van een brute dictator zich ontwikkelde. Niet alleen is hij geïnteresseerd in de polarisatie van Stalin, maar ook in de tegenstellingen van de mythevorming zoals dat bedreven en herhaald werd vanaf het eerste werk van Trotsky, Chroesjtsov en Arendt. Maar het is niet de eerste keer dat er dergelijke demonisering plaatsvond met betrekking tot revoluties. Losurdo eindigt het hoofdstuk met te laten zien dat dat ook al gebeurde met betrekking tot de Franse Revolutie, vooral 'De Terreur in relatie tot Robespierre' aan het eind van de 18e eeuw.

Hoofdstuk 8. Demonisering en verheerlijking in de beschouwing van de hedendaagse wereld

Losurdo eindigt met het laten zien hoe het proces van demonisering ook nu plaatsvindt met betrekking tot recentere communistische revoluties: China, Cambodja, Haïti. Hier wordt de ideologische oorlogsvoering gekoppeld aan brute onderdrukking, vooral in Haïti, dat niet groot genoeg was om tegenstand te bieden aan de invasie van contrarevolutionaire troepen. China was echter in staat om weerstand te bieden tegen de voortdurende aanvallen en bombardementen die de Verenigde Staten uitvoerden vanaf hun luchtmachtbases op Taiwan, ofschoon ze toch zwaar te lijden had van wat genoemd mag worden, een 'economische atoombom'. De economische blokkade van China werd specifiek uitgevoerd om China, dat al een verwoeste economie had door de Japanse bezetting en een langdurige burgeroorlog, economisch op grote achterstand te zetten. Dit kostte miljoenen mensen het leven door uithongering. Losurdo constateert, niet zonder tevredenheid, dat China deze zeer zware acties, door de Verenigde Staten en haar bondgenoten uitgevoerd, goed te boven gekomen is. Uiteindelijk is het hoofddoel van dit hoofdstuk echter, om een favoriet onderwerp te belichten: de voortdurende bloeddorstigheid van de 'westerse liberale' machten.

Wat kunnen wij met de argumenten van Losurdo doen?

Ik was niet erg weg van zijn pogingen om aan te tonen hoe dicht het nazisme stond bij het westerse liberalisme. Dit onderwerp heeft hij ergens anders uitgebreid behandeld, en terwijl z'n beweringen wel vaak klopten, dreigden ze toch af en toe z'n betoog te domineren. Om de valse afschildering van Stalin te weerleggen, is het niet altijd de beste manier om de aanklagers als de ware schuldigen aan te wijzen. Losurdo laat echter ook sterke kanten in z'n werk zien, met betrekking tot het optreden van Stalin in de oorlog (ofschoon anderen ook al gewezen hebben op de vitale rol van Stalin), met betrekking tot de realiteit van samenzweringen en bedreigingen tegen de regering (betreffende de zuiveringen en de Rode Terreur), de opbouw van een sterke staat, het consequente optreden van Stalin tegen het antisemitisme, en met betrekking tot het ridicule beeld wat van Stalin geschetst werd van een paranoïde dictator die met wispelturige bloeddorstigheid regeerde. De laatste taak, het ontrafelen van de tegenstellingen en onwaarheden over de 'zwarte legende' heeft hij bijzonder goed uitgevoerd, vooral door de nauwgezette analyses van het vreselijke werk van Trotsky, Chroesjtsov, Arendt en Robert Conquest. En ik vond z'n analyse van de gevaren van een ideaal, geromantiseerd en universeel communisme erg verhelderend.

Ik had echter liever een sterkere analyse van de verering van Stalin gezien, los van de al langer bestaande verhalen over de verering in de Russische geschiedenis (Kerenski was één van de meest extreme voorbeelden van gedreven kruiperige vleierij). Hier was de verering van Lenin belangrijker, want de strijd tussen Stalin en zijn opponenten ging over Lenin's nalatenschap. Ik miste een onderzoek naar de sociale en economische rol van een dergelijke verering, vooral in relatie tot de economische en niet-economische verplichtingen. Verder had ik ook wel graag meer gezien van een onderzoek naar fouten van Stalin samen met z'n verdiensten, maar misschien is dit ook niet de juiste plek voor zo'n analyse. In plaats daarvan heeft Losurdo's moedige boek een andere taak: als weerlegging van een hardnekkige en lange traditie van het demoniseren van Stalin door links. Misschien is een zorgvuldige analyse van de échte fouten (en niet die volgens de mythe) én de verdiensten van Stalin een toekomstige taak.

Noten

[1] Italiaans: Stalin. Storia e critica di una leggenda nera (2008); Frans: Staline: Histoire et critiqued'une légende noire (2009); Spaans: Stalin: Historia y crítica de una leyenda negra (2011); Duits:

Stalin: Geschichte und Kritik einer schwarzen Legende (2013).

[2] Je kunt het vinden in de persoonlijke blog post:<http://domicololosurdopresentazing.blogspot.com.au>.

[3] Dit boek is in het Engels vertaald als Liberalism: A Counter-History (Verso 2011). [4] Grover Furr, Khrushchev Lied (Erythros, 2011).

(*) Nick Wright, hoofdredacteur 21centurymanifesto, 25 december 2014. Origineel van 'Stalin's Moustache' <http://stalinsmoustache.org/2014/08/29/losurdo-on-stalin-a-review>. Vertaald uit het Engels door: Ardengo Persijn.